MODERN YUNAN AYDINLANMASI VE ADAMANTİOS KORAİS

Arzu Erman*

Giriş

On dokuzuncu yüzyılda Balkan devletlerinin ulus devlet olma aşamalarını Balkan uluslarının, Osmanlı otoritesine yönelik isyanları ile başlayan siyasi olaylar bütünü olarak ele alma eğilimi hâkimdir. Ancak Balkan uluslarını, bu eyleme sevk eden olayların arka planında geçmişi çok daha eskilere uzanan birtakım kültürel ve ideolojik temeller bulunmaktadır.

Osmanlı klasik dönemi olarak adlandırılan Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan on altıncı yüzyılın sonuna kadar olan dönemde devlet, hükûmet geleneği, maliye politikaları, toprak düzeni ve askerî örgütlenmesiyle Orta Doğu imparatorluklarının en gelişmiş örneği hâline gelmiştir. Ancak Avrupa'nın askerî ve ekonomik üstünlüğü, Osmanlılara Orta Doğu devlet geleneklerinin Yeni Çağ'a uygun olmadığını göstermiştir. Bu noktadan sonra Osmanlı Devleti tarihi, Avrupa'nın ekonomik, kültürel ve politik meydan okuyuşu karşısında kendine çeki düzen verme çabalarının tarihi olmuştur.[1] Nitekim Osmanlı'nın en güçlü olduğu dönemde devlet sınırları içerisinde çok büyük sosyal hareketliliklerle karşılaşması yönetim aygıtı ile toplum arasındaki sınırları derinleştirirken bu durum, devletin yeni düşünce ve taleplere karşılık vermede zorlanmasına neden olmuştur.[2]

---

* "Düşünce Tarihi I", kitabı için yazmış olduğum, *"Modern Yunan Aydınlanması ve Adamantios Korais"* adlı kitap bölümü, Aralık 2019 tarihinde Hacettepe Üniversitesinde sunmuş olduğum, *"Erken Dönem Osmanlı Devleti- Yunanistan Krallığı İlişkileri: Problemler, Çatışan Faktörler ve Uzlaşma"* isimli doktora tezinden üretilmiştir.

1 Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300- 1600)*, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, 2003, İstanbul, s. 9-10.

2 On altıncı yüzyıl sonunda Osmanlı devlet aygıtında görülen değişimler, o dönemin Osmanlı devlet adamları tarafından bozulma olarak değerlendirilmiştir. Kaleme alınan eserlerde bunun nedenleri incelenerek söz konusu değişimlere çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Söz konusu eserlerin ayrıntılı bir değerlendirmesi için bk. Mehmet Öz, *Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergah Yayınları, 2015, İstanbul.

Karmaşık sosyoetnik ve dinî değerler sistemi üzerine inşa edilen Osmanlı Devleti, Fransız Devrimi'nin neden olacağı şiddetli büyük değişikliklerin hemen öncesinde hâlen sınırları çok geniş bir alana yayılmış çok uluslu siyasi bir yapıdır. Bu sistem içinde gayrimüslim topluluklara zimmi statüsü verilerek Osmanlı toplumuna dâhil edilmişlerdir. Başka bir deyişle Millet Sistemi[3] olarak adlandırılan bu yönetim biçiminde kendi işlerinin yönetiminde bir miktar özerklikten yararlanan bu cemaatler, devlet temsilcileri ile olan işlerinde kendi dinî önderleri tarafından temsil edilmişlerdir. Ancak Osmanlı Devleti'nin on yedinci yüzyılda ve on sekizinci yüzyılın başında Habsburglar ile on sekizinci yüzyılın ikinci yarısından sonra da Rusya ile yapmış olduğu savaşlar ciddi yenilgiler ve büyük toprak kayıplarına sebep olmuştur.[4] Bu nedenle on sekizinci yüzyıl boyunca güç kaybeden devlet, büyük Avrupalı güçlerin bazen biriyle bazen diğeriyle geçici ittifaklar kurmak zorunda kalmış, sonrasında da Fransız Devrimi'nin ihraç ettiği ulusalcı fikirlerle karşılaşmıştır. Osmanlı yönetimi altında ulusçuluk hareketi, ilk olarak Sırplar[5] arasında görülmüş ve devlet, on dokuzuncu yüzyılın geri kalanında birbiri ardına ortaya çıkan milliyetçi hareketleri bastırmaya çalışmıştır.[6] On sekizinci yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da kalan ve Hristiyanların yaşamakta olduğu bölümlerinde oluşan üç liderler grubu Balkan milliyetçiliğinin önderleri olmuş ve zaman

[3] Osmanlı Devleti, yönetimi altındaki toplulukları tıpkı Bizans'ta olduğu gibi dinî cemaatler temelinde bölerek yönetmiştir. Millet sistemi olarak adlandırılan bu yönetim anlayışında II. Mehmed'in İstanbul'u fethinin hemen sonrasında 1454 başında Rum milleti kurulmuştur. İlerleyen süreçte, Osmanlı Devleti içerisinde yer alan bütün Ortodoks cemaatler, Ortodoks Patrikhanesine bağlanarak Rum milleti çatısı altında birleşik ve kuramsal açıdan Osmanlı toplumuna ve yönetim aygıtına dâhil olmuşlardır. Bk. Dimitri Kitsikis, *Türk- Yunan İmparatorluğu*, Çev. Volkan Aytar, İletişim Yayınları, 1996, İstanbul, s. 37-38; Athanasia Anagnostopolu, "Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi Patrikhane, Cemaat Kurumları, Eğitim", *19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayrimüslimler*, Ed. Pinelopi Stathis, Foti ve Stefo Benlisoy,Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, İstanbul, s. 1; Millet sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Benjamin Braude, "Foundation Myths of the Millet System", *Christians and Jews in the Ottoman Empire the Functioning of a Plural Society*, Ed. Benjamin Braude, Bernard Lewis, Holmes, Meier Publishers, 1982, New York, s. 69-88.

[4] Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, 2000, İstanbul, s. 23, 25,37.

[5] Sırp isyanlarının sınıfsal karakteri ile ilgili birtakım tartışmalar bulunmaktadır. Nitekim Sırp İsyanı'nı millî bir bağımsızlık hareketi olarak gören Balkan tarihçileri, on dokuzuncu yüzyılın hemen başında Sırpların millî bir uyanışa girdiğini ileri sürerler. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan çalışmalarda ise Marksist analizler kullanılarak on dokuzuncu yüzyılın başında Sırbistan'da bir burjuva sınıfı olmadığı tezinden hareketle Sırp Devrimi'nin "demokratik burjuva hareketi" olarak görülemeyeceği ileri sürülür. Bu tarihçilere göre Sırp Devrimi "Millî Bağımsızlık" ya da "Köylü Hareketi"dir. Başka bir yorum ise Sırbistan'ın ciddi anlamda sosyal farklılaşma yaşamamış köylü toplumu olduğu ve millî bir program geliştiremeyecekleri için kendi ulus devletlerini kurmak için ayaklanmadıklarını ileri sürer. Söz konusu yorumlar ve isyanlar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Selim Aslantaş, "Sırp İsyanları (1804-1815) Milli Bağımsızlık Hareketi mi? Burjuva Devrimi mi? Köylü Ayaklanması mı?", *Doğu Batı*, S. 39, Doğu Batı Yayınları, Kasım-Aralık- Ocak, 2006-2007, Ankara, s. 83-96.

[6] Feroz Ahmet, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, 1995, İstanbul, s. 39.

içinde Sırp, Yunan ve Bulgar ulus devletlerinin belkemiğini oluşturmuşlardır.[7] Gerek devletin geçirdiği değişim dönüşüm gerek Avrupa'da yaşanan gelişmeler Osmanlı Devleti'nin yüzyıllardır süre gelen yöneten-yönetilen ilişkisinde derin çatlaklar oluşturmuştur.

Yunanların ulusal, ideolojik ve politik bilinçlenmesinin tarihî arka planı diğer Balkan uluslarına nazaran daha eskidir. Nitekim söz konusu bilinç, modern Yunan aydınlanması olarak da adlandırılan ve Osmanlı Balkan tarihinden ayrı değerlendirilmemesi gereken sosyokültürel ve ekonomik gelişimin bir uzantısıdır. Bu çalışmada öncelikle modern Yunan aydınlanması olarak adlandırılan gelişmeler ile bu süreci hazırlayan iç ve dış dinamikler değerlendirilecektir. Ardından Yunan bağımsızlığı öncesinde gelişen aydınlar hareketinin en önemli ideologlarından biri olan Adamantios Korais'in hayatı, eserleri ve fikirleri ile onun Yunan aydınlanmasındaki önemi, Yunan ulus devletinin oluşumu ve şekillenmesi üzerindeki etkileri incelenecektir.

1. Modern Yunan Aydınlanması ve Tarihî Arka Planı

Yunanların etnik, dilsel, iktisadi ve toprak temelinde bütünleşme girişimleri, Batı Avrupa dışındaki ilk modernleşme çabalarından birini oluşturur. Yunan toplumunun modernleşmesi terimiyle on sekizinci yüzyılın sonlarında entelektüel ve tüccar seçkinlerin Yunanca konuşan Ortodoksları millî bir cemaat olarak adlandırma, Yunan topraklarını Osmanlı egemenliğinden kurtarma ve Yunanları Batılı olarak tanımlama girişimleri kastedilmektedir.[8]

Şüphesiz Yunan aydınlanması, Avrupa'da gelişen Aydınlanma hareketi ve Fransız Devrimi'nden etkilenmiştir. Aydınlanmanın kabul gören anlamı başta Fransa ve İngiltere olmak üzere on sekizinci yüzyıl Avrupasının çeşitli rasyonalist ve ampirik düşünce akımlarını içermektedir. Özellikle Fransa'daki aydınlanma düşünürleri, insan zihninin, tüm gerekli sorunların yanıtlarını elde etme yeterliliğine sahip olduğu düşüncesini savunmuşlardır. Bu durumda vahiyle kazanılan tüm bilgiler; gereksiz, aldatıcı ve Kant'ın deyişiyle insan erginliği için zararlı hâle gelmiştir. Aydınlanma, düşünsel tarih açısından bakıldığında gelişmeleri zamanımıza kadar sürmüş olan akımların kökenleri önceki yüzyıllara gitmektedir. Aydınlanma düşüncesi, toplumsal tarih açısından Batı burjuva düşüncesinin gelişiminde önemli bir aşamayı simgelemektedir.[9]

---

[7] Kemal H. Karpat, *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, Çev. Dilek Özdemir, İmge Kitabevi, 2006, Ankara, s. 15.

[8] Gregory Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür Milli Edebiyatın İcat Edilişi*, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 1998, s. 10-11.

[9] Lucien Goldman, *Aydınlanma Felsefesi*, Çev. Emre Arslan, Doruk Yayıncılık, 1999, Ankara, s. 17, 32-33.

Yunan aydınlanması, beraberinde ulusal bilinçlenmeyi getirmiştir. Bu hareketin gelişiminde Osmanlı toplumu içinde ve dışında faaliyet gösteren varlıklı girişimci tacirler sınıfı önemli roller üstlenmiştir. Büyük mal varlığını ellerinde tutan zengin tacirler Osmanlı Devleti'ndeki mal güvenliği ve sermaye birikimini olumsuz etkileyen başına buyrukluktan ve yaşamın belirsizliğinden mustarip oldukları için hükûmetlerin ticari girişimleri teşvik ettiği Batı Avrupa'da gördükleri düzenli ticaret deneyimi; onları, yeni doğacak ulusal harekete kaynak sağlamaya yöneltmiştir. On sekizinci yüzyılın son 30 ve on dokuzuncu yüzyılın ilk 20 yılında görülen aydınlar uyanışının somut temellere oturtma sorumluluğunu tacirler üstlenmişlerdir. Nitekim ulusal bilincin gelişiminde Ortodoks Hristiyan olmanın değil Yunan olmanın ayrımına varılması, aydınlanmada hayati bir önemi sahip olmuştur. Bu nedenle tacirlerin ekonomik destekleriyle pek çok yerde vakıf okulları, kütüphaneler kurulmuş ve öğrenciler desteklemiştir.[10]

Aydınlanmanın esas genişlemesi Batı ve Merkezi Avrupa'daki Yunan diaspora şehirlerini içermektedir. Zira Orta Çağ'ın sonundan beri Venedik'te bir Yunan kolonisi bulunmaktadır ve koloninin mensupları Venedik ve Cenova yönetimi altındaki adalardan art arda gelen göçmen dalgaları ile dolmuştur. Bu bölgeler Türk egemenliğine geçtiğinde (Sakız 1566, Kıbrıs 1571 ve Girit 1669 yılında) Venedik zaten Avrupa hümanizmasının merkezî konumundadır. Rönesans'tan beri Antik Yunancaya ait her türlü birikim burada ilgi görmektedir. Ayrıca Venedik, tüm Osmanlı yönetimi boyunca da Yunan matbuatı için önemli bir merkez olmuştur. Öyle ki Osmanlı makamları matbaayı yasaklasalar bile on yedinci yüzyıl ile on dokuzuncu yüzyıl başları arasında Yunan matbuatı Venedik'te son derece aktif olmuştur. Sırasıyla 1670, 1685 ve 1755'te kurulan matbaalarda pek çok Yunanca kitap basılmıştır.[11] Bunun dışında Yunanlar, 1783'te Avusturya İmparatoru II. Joseph'ten Viyana'da Yunan kitaplarının basımı için izin almış, ertesi yıl temmuz ayında da Zakinthos Adası'ndan George Vendotis, ilk kısa ömürlü Yunanca gazeteyi yayınlamıştır. Altı yıl sonra da *Efimeris (Εφημερίς)* 1790-1797 yılları arasında yayın yapmıştır. 1811 yılında da daha sonra Filiki Eteria[12] üyesi olacak olan Anthimos Gazis'in editörlüğünde Viyana'da *Hermes o Logios (Ἑρμὴς ὁ Λόγιος)* adlı gazete yayın hayatına

[10] Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, Çev. Dilek Şendil, İletişim Yayınları, 1997, İstanbul, s. 37,40.

[11] Paschalis M. Kitromilides, *Englightenment and Revolution, The Making of Modern Greece*, Harvard University Press, 2013, Cambridge Massachusets, s. 55.

[12] On dokuzuncu yüzyılda Yunan bağımsızlığının kazanılması adına oluşturulan örgütlenmeler içinde en bilineni ve etkilisi olan Filiki Eteria, Nikolaos Skoufos, Emmanouil Ksanthos ve Athanasios Tsakalof tarafından 14 Eylül 1814'te Odessa'da kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk. I.K. Mazarakis Ainian, *Η Φιλική Εταιρία*, Εκδ. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, 2007, Athens, s. 9.

başlamış ve 1821 yılına kadar yayınlanmıştır. *Hermes o Logios*, Yunan isyanı öncesindeki süreçte Yunan diasporasını politize eden en önemli süreli yayın olmuştur.[13] Bunun dışında yüzlerce yıldır Amsterdam, Marsilya ve Paris'te var olan Yunan ticaret kolonileri de buralardaki entelektüel hayatı geliştirmişlerdir. On sekizinci yüzyıldaki Rus fetihleri ile de Karadeniz'in kuzey sahilleri ve Odessa, Yunan kolonizasyonunun en önemli şehirleri hâline gelmiştir. Özellikle Batı Avrupa'da yaşayanlar, Modern Avrupa kültürü ve Aydınlanma düşüncesiyle doğrudan etkilenerek yeni düşünce ve deneyimlerin taşınmasının başlıca kanalı hâline gelmişlerdir.[14]

Batı Avrupa'daki Yunan diasporası; eğitime, Yunan dilinin öğretilmesine ve çocuklarına ana dil öğretilmesi konularına büyük önem vermiştir. Bu durum, onları eğitim, kültür ve siyasette baskın bir konuma getirmiştir. Dolayısıyla bu süreçte kurulan okullara para yardımı yapmışlar, eğitime destek olmuşlar ve pek çok Yunan gencinin eğitim almasına katkı sağlamışlardır. Bu nedenle Viyana, Bükreş, Trieste, Venedik gibi yerlerde kurulan okullar başarılı şekilde gelişmiştir.[15]

Osmanlı Devleti'nde Ortodoks Hristiyan ticaret ağları; Yunan, Vlah (Ulah), Sırp, Bulgar ve Arnavut gibi çeşitli etnik gruplardan oluşmuştur. On sekizinci yüzyıl sonunda bu ticaret Helenleşmiş, on sekizinci yüzyılın ortasından on dokuzuncu yüzyıl ortasına kadar ise Yunanca ticaret dili hâline gelmiştir. Öyle ki on dokuzuncu yüzyıl başlarında Sırplar, tüm tüccarları Yunan olarak adlandırmıştır.[16] Dolayısıyla Yunancanın, Osmanlı Devleti'nin uluslararası ticaretinde kullanılması, Yunan dili ve kültürünün gelişimi açısından önemli etkiler doğurmuştur. Nitekim Osmanlı yönetiminde yaşayan insanlar hem Avrupa ile hem de yeni düşünce ve yorumlarla dil dünyası aracılığıyla bağ kurmuşlardır.[17]

Yunan milliyetçiliği de on sekizinci yüzyılda seküler temeller üzerinde yükselerek büyük Osmanlı şehirlerinde doğan burjuvalar ve Avrupa'daki zengin diasporalar tarafından Osmanlı topraklarına getirilmiştir. On dokuzuncu

---

13 Mathieu Grenet, "Diasporas and Homelands", *The Greek Revolution A Critical Dictionary*, Ed. Paschalis M. Kitromilides, Constantinos Tsouklas, Harvard University Press, Cambridge Massachusettes, 2021, s. 46.

14 Paschalis M. *Kitromilides,* 2013, s. 56.

15 Mathieu Grenet, *agm.*, s. 38.

16 Slobodan G. Marković, "The South Slavic Lands", *The Greek Revolution A Critical Dictionary*, Ed. Paschalis M. Kitromilides, Constantinos Tsouklas, Harvard University Press, Cambridge Massachusettes, 2021, s. 31.

17 Roxane D. Argyropoulos, "Intellectuals", *The Greek Revolution A Critical Dictionary*, Ed. Paschalis M. Kitromilides, Constantinos Tsouklas, Harvard University Press, Cambridge Massachusettes, 2021, ss. 387.

yüzyılda ise tüm Avrupa'da ortaya çıkan devrimci hareketler arasında yer almıştır. Ancak belirtilmelidir ki Yunan cemaat okullarının ders programlarına fen derslerinin eklenmesi ya da eğitimde dinin baskın rolünün sınırlandırılması gibi talepler Fransız Devrimi öncesindeki taleplerdir. Aydınlanma ile birlikte Antik Yunan medeniyetine, cumhuriyetçiliğe ve demokrasiye olan ilginin artmasında din, Yunan kültürüne sahiplenmenin önünde Orta Çağ'dan kalma bir engel olarak görülmüştür. Bu bağlamda din ve patrikhane Osmanlı Devleti'nin eski rejiminin unsurları olarak addedilerek Antik Yunan kültürünün eski ana vatanında yeniden canlandırılması gerektiğine inanılmıştır.[18] Dolayısıyla Yunan aydınlanması denildiğinde ilk akla gelenler, eğitim alanında çalışarak, Yunancanın genel olarak Batı kaynaklı yeni bilgilerin yayılması için çalışmış olanlardır. Bu düşünürler de ticaret ve sanayinin güçlü olduğu merkezlerde ortaya çıkan ve genellikle de "lise" ya da "akademi" olarak adlandırılan okullarda öğretmenlik ya da müdürlük yapmışlardır. Söz konusu okulları kuranlar, kitap basımı ile uğraşanlar ya da öğretmenlerin maaşlarını ödeyenler, Batı'da gelişen kültürel yaşamla ilişki kurabilen bu laik kesimlerdir.[19]

Yunan aydınlanma hareketi, iki eksen üzerinde gelişmiştir. Bunlardan ilki dil alanında, Yunancanın yaygınlaştırılması ve dil bilimin gelişimi şeklinde görülmüştür. Kimi aydınlar Yunancayı canlandırmaya çalışırken kimileri de konuşulan halk dilinin temel alınması gerektiğini savunmuşlardır. İkinci eksen ise Antik Yunan olmuştur. Zira Antik Yunan; dili, simgeleri, edebiyatı ve kimi tarihsel olayları ile Yunanca konuşanlar arasında her zaman var olmuştur. Ancak Rönesans ve Aydınlanma hareketi ile Yunan ya da Grek denilen ve Yunanca konuşan Ortodoks topluluklar arasında yeni bir anlayış gelişmiştir. Buna göre Antik Yunan; keşfedilecek, araştırılacak ve taklit edilecektir. Bu bağlamda kimileri halk dilini en üstün saymış kimileri de kökene ve saf olana yönelerek antik dili savunmuşlardır. Bu yaklaşımda eğitim öncü görevi görürken amaç aslında yeni bir ulus meydana getirmektir. Bu da insanın bilinçli çabası yani eğitim ile olacaktır.[20]

Yunan aydınlanmasının gelişiminde Batılı gezginlerin özellikle de İngiliz aristokratların Grand Tour olarak adlandırılan gezileri de önemli yer tutmuştur. Nitekim Napolyon Savaşlarının gezileri, Fransa ve İtalya dışında başka bir yöne çevirmesi nedeniyle pek çok kişi Yunanistan'ı ziyaret etmiş ve Antik Yu-

---

[18] Ioannis N. Grigoriadis, *Instillıng Religion ın Greek and Turkish Natıonalism A "Sacred Synthesis"*Palgrave Macmillan, New York, 2013, s 14-15.

[19] Herkül Milas, *1821 İhtilali Öncesinde Siyasal İdeolojiler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1993, Ankara, s. 37,39.

[20] Herkül Millas, *agt.*, s. 42-42.

nan hakkında daha fazla bilgi sahibi olmuştur. Geçmişe duyulan hayranlık ve onlara eski itibarlarının iade edilmesi gerektiği inancı, şüphesiz Avrupa'da bulunan Yunanlar tarafından da paylaşılmıştır. Bu gelişmeler, Fransız Devrimi'nin etkileri ile birlikte Napolyon'un İyon Adaları'nı işgaliyle Yunan topluluklar arasında hissedilmeye başlamıştır.[21] Ayrıca Yunanlar, on sekizinci asırda, yüzlerce yıl süren Osmanlı yönetimi altında hem diğer Hristiyanlara hem de Müslüman uyruklara nazaran ayrıcalıklı bir statü elde etmişlerdir.[22] Dolayısıyla sözü edilen tüm faktörler, Yunan aydınlanmasının alt yapısını hazırlamış ve bu hareket de Yunan ulusalcığının temeli oluşturmuştur. Bu süreçte Adamantios Korais de modern Yunan aydınlanmasının en önemli fikir insanlarından biri olarak kabul edilmektedir.

2. Yunan Aydınlanmasında Önemli Bir Figür: Adamantios Korais

2.1. Hayatı

Adamantios Korais, Yunan aydınlanmasının son evresine öncülük eden etkili bir isim olarak karşımıza çıkar. Korais, Sakız kökenli zengin bir tüccarın oğlu olarak 1748'de İzmir'de dünyaya gelmiştir.[23] Ailesi çok erken bir tarihte Sakız'a yerleşmiştir. Öğretmen olan dayısının ölümü ile içinde pek çok Latince klasik eserlerin bulunduğu filoloji ve felsefe kitaplarından oluşan kütüphanesi Korais'e intikal etmiştir. Ancak onları okuyamadığı için İzmir'deki Hollando konsolosluğuna ait kilisede görevli Bernhard Keun isimli bir rahip ile iletişime geçmiştir. Rahip'e Yunanca öğretmiş kendisi de ondan Latince öğrenmiştir. Latince öğrenmesi onun kültürel gelişimine büyük katkı sağlamıştır. 1772'de babasının ticari işlerini idare etmek için 24 yaşında Amsterdam'a gitmiştir. Burada 6 yıl kalan Korais, bulunduğu süre boyunca orada bulunan önemli Yunanlar ile iletişime geçmiştir. 1778'de babasının ticari işleri nedeniyle İzmir'e gelmiş, 1779'a kadar burada kalsa da tekrar Avrupa'ya geri dönmüştür. 1782'de 34 yaşındayken Fransa'da Montpellier Üniversitesi Tıp Fakültesine kayıt olmuştur. Eğitim hayatı boyunca Latince öğrenimine ek olarak Fransızca, Almanca ve İbranice öğrenmiştir. Orada bulunduğu sürede bazı tıp eserlerinin

[21] C. M. Woodhouse, *Modern Greece A Short History*, Faber and Faber, 1998, London, s. 125.
[22] Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi I 18. ve 19. Yüzyıllar*, Çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, Küre Yayınları, 2009, İstanbul, s. 59, 60.
[23] John S. Koliopoulos, Thanos M. Veremis, *Greece The Modern Sequel From 1831 to the Present*, Hurst & Company, 2002, Londoni s. 8.

İngilizce ve Almancadan Fransızcaya çevirisini yapmıştır. 1786'da tıp fakültesini iyi bir derece ile bitirerek tıp doktoru unvanı almıştır. Korais, 6 yıl Monpellier'de yaşadıktan sonra 28 Mayıs 1788'de 40 yaşındayken Paris'e giderek hayatının geri kalanını orada geçirmiştir. Korais'in Paris'e gitmesinden kısa bir süre sonra Fransız Devrimi başlamıştır.[24]

1789 kuşkusuz insanlık tarihinin en unutulmaz yıllarından biridir. Fransız Devrimi[25] başladığında orada bulunan Korais, her gün yaşanan olaylara bizzat tanıklık etmiştir. Nitekim yaşananlar, baskıcı yönetimlere ve din görevlilerine karşı olan bakış açısını tamamen değiştirmiştir. Korais, burada gördüklerinden Yunan toplumu adına dersler çıkarmıştır. Zira ruhban sınıfının yozlaşmasını Yunan toplumunun başına gelen en büyük felaketlerden biri olarak gören Korais'e göre ruhbanın Yunan toplumundaki gücünün kırılması gerekmektedir. Bunun yolu da öncelikle Türk egemenliğinden kurtulmaktır.[26] O dönemde Avrupa'daki önemli bilim insanlarının Antik Yunan'a ilgisi, eski Yunan dünyasının dili ve kültürünün Avrupa çapında gördüğü saygı Yunan ulusal canlanışının önemli ögelerinden biri olmuştur.[27] Nitekim bu hayranlığı çok iyi değerlendiren Korais, eski Yunan eserlerin çevirisini yapmaya başlamıştır. Ayrıca siyasi makaleler de yazarak bunları dönemin gazete ve dergilerinde yayınlamıştır. Yazılarının bir kısmı, basılmamış el yazmaları olarak durmaktadır. Kütüphanesi Sakız'da bulunan Ortaokula intikal etmiştir. 6 Nisan 1833'te Fransa'da ölmüş ve orada gömülmüştür.[28]

2.2. Eserleri

Adamantios Korais, tıp eğitimi gördüğü sırada Antik Yunanca eserler ile ilgilenmiş ve onların çevirilerini yapmıştır. Hipokrat edisyonu *Of Airs, Waters, Places* adlı eser, ona büyük bir ün sağlamıştır. İlerleyen zamanlarda Antik Yunan eserleri üzerindeki uzmanlığını modern Yunan eğitim ve kültürünün ihtiyaç duyacağı şekilde siyasi-ahlaki yapının öğretilmesinde kullanmak istemiştir.[29] Kendisini ulusun kültürel gelişimine ve monarşi yönetimlerin yıkılmasına adayan Korais, ilk olarak Hristiyan ilmihali ile ilgili yazılar yayınlamıştır. Ona göre Doğu'daki Ortodoks kilisesi Batı'daki Katolik kilisesi kadar bozulmamış

[24] Dimitrios Haralambidi, *Ο Αδαμάντιος Κοραὴς και η Πολιτική*, Παντείο Πανεμιστὴμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, (Doktora Tezi), 1998, Athens, s.14-17.
[25] Fransız Devrimi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. William Doyle, *The Oxford History of the French Revolution*, Oxford University Press, 2003, New York.
[26] Paschalis M. Kitromilides, 2013, s. 178, 181-182.
[27] Richard Clogg, *age.*, s.11.
[28] Dimitrios Haralambidi, *agt.*, s. 21,26.
[29] Paschalis M. Kitromilides, 2013, s. 269.

olsa da yine de kilisenin karşısında yer almıştır. İstanbul Ortodoks Patrikhanesi, 1798'de yeni ortaya çıkmakta olan düşüncelerin yayılmasına karşı *Pederler Öğretisi* isimli bir risale yayınlamıştır. Risaleye göre Osmanlı Devleti'nin varlığı Ortodoks Hristiyanlar için Tanrı'nın bir lütfudur. Burada ayrıca Osmanlı egemenliğinde kalınmasının gereklilikleri de anlatılmıştır. Korais, aynı yıl buna karşı *Kardeşlik Öğretisi*'ni (Αδελφική Διδασκαλία) yayınlamıştır.[30]

Risalenin yayınlandığı yıl, Osmanlı tarihinde önemli gelişmelere sahne olmuştur. Zira on altıncı yüzyıl başında Osmanlı egemenliğine giren Mısır'a, Mart 1798'de Fransız Direktuvar yönetiminin resmî kararıyla Bonopart kumandasında sefer başlatılmıştır. Bu harekât, on beşinci yüzyıldan beri iyi ilişkileri olan Fransa ile Osmanlı ilişkileri için önemli bir kırılma noktası olmuştur.[31] Dolayısıyla patrikhane, risaleyi bu olayın hemen sonrasında yayınlanmıştır. Woodhouse'a göre devrimci fikirleri önlemek ve Hristiyanlığın koruyucusu sultanı övmek için yayınlanan bu risalenin yazarı muhtemelen müstakbel Patrik V. Gregorios'tur.[32] Korais, burada patrikhanenin öğretilerini eleştirmiş ve Yunan ulusunun içinde bulunduğu kötü durumu anlatmıştır. Risalede Osmanlı yönetiminin kötü bir yönetim olduğu savunulmuş, özgürlük ve cumhuriyet idealleri övülmüştür. Bu iki risalede tutucu ve cumhuriyetçi ideolojiler görülmektedir. Öyle ki Korais'e göre *Pederler Öğretisi*'ni yazanların çıkarları, Türklerin çıkarları ile aynı olduğu için onlar, Türklere köle olmaktan rahatsızlık duymamaktadırlar. Dolayısıyla risale ile Yunanların kalkışacağı bir halk ayaklanmasının önüne geçilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür. Korais'in karşı risalesi ise monarşiye karşı isyanı savunmuştur. Zira ona göre bugüne kadar Türk yönetiminde olduğu gibi masumların kanının aktığı bir demokrasi, aristokrasi, krallık ya da tiranlık görülmemiştir. Risale aynı zamanda Bizans'ın da karşısında bir tutum göstermiştir. Cumhuriyetçiler ve genel olarak da bağımsız devlet yandaşları, Bizans İmparatorluğu'nu hem ulusal tarihlerine yabancı hem de ulusun sorunlarının temel suçlusu olarak görmüşlerdir. Bu nedenle Bizans'ın sahiplenilmesi ve benimsenmesi onlar için mümkün değildir. Nitekim yeni ideolojide krallıklar ve dine yakın devletlerin olması hoş karşılanmamaktadır.[33] Korais, kilisenin gücünün farkında olduğu için kiliseyi doğrudan hedef almaktan kaçınmıştır. Bu nedenle Ortodoks kilisesinde hiçbir rahibin böyle haince şeyler yazmayacağını ve ona bu dizleri yazdıranın aslında

[30] Pashalis M. Kitromilides, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός οί Πολιτικές και Κοινωνικές Ιδέες*, Μετ. Στέλλα Νίκολουδι Μορφωτικό Ἱδρυμα Εθνικὴς Τράπεζας, Athens,1996, s. 260, 276-277.

[31] Alexander Mikaberidze, *The Napoleonic Wars A Global History,* Oxford University Press, 2020, New York, s. 72,74.

[32] C. M. Woodhouse, *age.*, s. 127.

[33] Herkül Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu,* İletişim Yayınları, 1994, İstanbul, s. 159-161.

Osmanlı gücü olduğunu ileri sürmüştür. Dolayısıyla açıkça Osmanlı despotizmine karşı olduğunu belirtmiştir. Onun karşısında durduğu şey, zalimlik, zorluk, ahlaki bozukluk, yozlaşma ve toplumu köleleştiren batıl inançlardır. Kitromlides'e göre *Kardeşlik Öğretisi*, Yunan aydınlanmasının ilk siyasi liberal bildirgesidir.[34]

Bu süreç Korais'e ilk siyasi eserini yayınlama fırsatı da vermiştir. Nitekim ona göre despotizm karşısında özgürlük mücadelesine katılmak her gerçek Hristiyanın görevidir. O, bu ortamın Yunan devriminin hazırlanmasına katkı sağlayacağını düşünmüştür. Bu nedenle siyaset ve yasalar ile ilgili eserlerin çevirisini yapmıştır. Bunlar arasında 1802'de Cesare Beccaria'nın *Suçlar ve Cezalar Hakkında (Crimes and Punishments)*[35] adlı eserinin çevirisi ile J. Jacques Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi*'nin *(Social Contract)* çevirileri bulunmaktadır. Korais'in bu çevirileri, onun on dokuzuncu yüzyılın şafağında radikal cumhuriyetçiler ile yakınlaşmasını ifade etmektedir.[36]

Korais, 1800 yılında *Savaş Şarkısı* adıyla politik bir şiir yayınlamıştır. Belirli bir edebiyat değeri olmayan bu şiir politik mesajlarla yüklüdür. Türkler, tiranlık ve falaka kötülenir; esaret, zorbalık, yoksulluk, cehalet kınanır; Antik Yunan ve özgürlük yüceltilerek yurttaşlar ulusal bir ayaklanmaya davet edilir. Bunu 1801'de *Savaş Borusu* takip eder. Burada Fransızların Yunanistan'a özgürlük getireceğine inanan Korais'in yaklaşık 3000 kelimelik risalesi bir ayaklanma çağrısıdır. Burada Fransızların başarıları sıralanır, Osmanlı düzeninin Yunanları ağır vergiler altında ezdiği, kendilerine hayvan muamelesi yapıldığı, çocukların da kaçırılarak Müslüman yapıldığı belirtilmiştir. Ona göre kurtuluş Grek halkının kendi elindedir. Türkleri de bu köleliğin boyunduruğu altında olarak niteleyen Korais'e göre bazı ayanların da ayaklanması nedeniyle çıkacak bir isyanın başarılı olacağını düşünmektedir.[37]

Korais, zengin Zizimos kardeşlerin ekonomik desteği ile 1802'de *Hellenic Library* adını verdiği eserine başlamıştır. Yayının ilk bölümü Claudius Aelianus'un klasik eserinden ve diğer önemli tarihçilerin eserlerinden oluşmuştur. 1807 ile 1826 yılları arasında klasik yazarlardan oluşan 16 bölüm yayınlamıştır. Bunlardan iki bölümünde Sokrates, iki bölüm Plutarhos, altı bölümünde Strabon, dört bölümde Aristo, iki bölümünde Ksenofon'un *Memorabi-*

---

34 Paschalis M. Kitromilides, 2013, s. 193.

35 Korais, Cesare Beccaria'nın (1738- 1794) bu eserini İtalyancadan Yunancaya çevirmiştir. Bk. Βεκκαρίου, *Περί Αδικημάτων και Ποινών*, Μετ. Α. Κοραὴ, Τυπ. Φιρμίνου Διδότου Πατρός και Υιών (2.baskı),1823, Paris.

36 Paschalis M. Kitromilides, 2021, s. 522-523.

37 Herkül Millas, *age.*, s. 162-164.

lia'sı ile Platon'un *Gorgias*'ı yer almıştır. Buna ek olarak da ayrıca 9 bölüm olarak 1809 ile 1827 arasında *Parerga of the Hellenic Library*'yi yayınlamıştır. Eserlerinde tekrar eden argümanı kültür ve özgürlük arasındaki ilişkinin gerekliliği ve eğitimin önemidir. *"Continuation of the Improvised Reflections on Greek Culture and Language"* adlı yazılarında Plutarhos'un altı bölümlük *Paralel Yaşamları*'nı *(Parallel Lives)* 1809 ile 1814 arasında yayınlamıştır. Kültürün yeniden inşası teorisinde temel konusu dil meselesidir.[38]

1805'te *Bu Koşullar Altında Grekler Ne Yapmalı?* adıyla bir yazı kaleme almıştır. Yazı iki Grek olan Kleanthes ve Aristokles arasında geçen diyalog şeklindedir. Burada anlatılmak istenen Yunanların Ruslara, İngilizlere ve Fransızlara karşı nasıl tutum sergileyeceğidir. Yazar düşüncelerini Aristokles aracılığıyla açıklayarak Rus, İngiliz ve Fransız siyasi ve toplumsal politikalarını değerlendirmiştir. Sonunda da Yunanların Fransızlara yakın olmaları gerektiği sonucu çıkartmıştır. Zira Fransızlar, siyasi bir güç olmaktan öte beğenilen felsefi ve kültürel bir örnek olarak görülmektedirler. Kleantes'e göre İngiltere; çıkarcı, ticaret düşkünü ve cimri olarak ifade edilir. Nitekim İngilizler, Hintlileri egemenlikleri altına alırken bunu onları tiranlarından kurtarmak için değil, kendi tiranlıklarını kurmak için yapmıştır. Bu nedenle her gün Hintlilerin alın teri ile zenginleşen İngilizler, şayet Yunanistan'a girmeleri durumunda, kuşkusuz Yunanların alın yazısı da Hintlilerden farklı olmayacaktır. Eserde Rusya ile ilgili görüşler de dile getirilmiştir. Elbette büyük Ortodoks güç Rusya Yunanlarla dindaştır. Türk egemenliğine karşı yaptıkları savaşlar Osmanlı sultanını zayıflatmıştır ancak Rus toplumu ileri bir toplum değildir. Birkaç aydın Rus'a karşılık Rusya'da kalabalık cahil halk kitleleri vardır ve Ruslar henüz olgunlaşmamıştır. Dolayısıyla kendi barbarlığını aşamayan bir toplumun başka bir ulusu aydınlatması da söz konusu olamayacaktır. Bu nedenle eserde bazı eksikliklere rağmen Yunanların Fransızlarla ittifak içinde olması gerektiği sonucuna varılmıştır.[39]

Korais, yıllar içinde çevirileri ile Antik Yunan külliyatına öncülük etmeye devam etmiş olsa da zaman içinde ilgisi siyasi yazılara çevrilmiştir. 1821'de Aristo'nun *Politics*'ini, bir sonraki yıl da *Nichomachean Ethics*'ini yayınlamıştır. Eserlerinde zengin bir siyasi içerik söz konusu olup geniş bir okuyucu kitlesinin anlayabileceği şekilde yazmaya özen göstermiştir. Yazılarında Yunanlara öğütler bulunmaktadır.[40] *Notes on the Provisional Constitution of Greece*'de

[38] Paschalis M. Kitromilides, 2013, s. 269-270.
[39] Herkül Millas, *age.*, s. 165-166.
[40] Aleksis Politis, "Literature, Learning and Print Culture", *The Greek Revolution A Critical Dictionary*, Ed. Paschalis M. Kitromilides, Constantinos Tsouklas, Harvard University Press, Cambridge Massachusettes, 2021, s. 548.

monarşi karşıtlarının sesi olmuş, eşitliği cumhuriyetin temel gerekliliği olarak tanımlamıştır.[41]

2.3. Adamantios Korais'in Yunan Aydınlanmasındaki Rolü ve Etkileri

Adamantios Korais'in tüm hayatını klasik dilin yani Antik Yunancanın arındırılmasına adadığı söylenebilir. Özellikle Rousseau ve Bentham gibi Batı'nın liberal filozof ve düşünürlerinin eserlerinin tercümesinin önemli etkileri olmuştur.[42] Yurttaşlarına geçmiş anlayışı aşılamada kilit rol üstlenen Korais, dil bilimsel açıdan orta yol bulma yanlısıdır. Paris'te bulunduğu sürede klasik yapıtları inceleyen bir bilim insanı olarak önemli bir yer edinmiş, Antik Yunan yazarlarının kitaplarını özellikle Yunan okuyucularına yönelik olarak yayına hazırlamıştır. Nitekim amacı, Yunanları hem Osmanlı'dan hem de Bizans cahilliğinden ve Ortodoks kilise papazlarının softalıklarından kurtarmaktır. Kurtuluş için tek yolunun eğitim olduğunu düşünmektedir.[43]

Yunan ulusunun özgürleşmesinde, siyasi ahlakın rehberlik etmesi konusunda ısrar etmiştir. Yasal bir sistemin nasıl kurulması gerektiği konusundaki önerilerinde düşünceleri Condercet ve Benjamin Constant'a yakındır. Hayatı boyunca Yunanistan'a hiç ayak basmamış olan Korais'e göre Yunan isyanı da zamansızdır. Zira ona göre bir ulusun özgürlüğe ulaşmasında öncelikli olan şey eğitimdir ve Yunan devriminin şanssızlığını eğitimin eksikliğine bağlamaktadır.[44]

Korais, Yunan bağımsızlığını uzun vadeli bir perspektifte değerlendirmiştir. Ona göre Yunan ulusu, tarihsel bir özne olduğunu anlayıp kendi varlığının farkına varmadığı sürece kurtuluşu da mümkün olmayacaktır. Bunda eğitim ve kültürel gelişime çok önem veren Korais, bu nedenle Antik Yunanca metinlerin modern basımlarını yapma projesini üstlenmiş, Yunan isyanının başlamasından sonra ise dikkatini siyasete ve devletin inşasına yöneltmiştir. Yunanistan'ın sosyal ve kültürel anlamda canlandırılmasına, Yunanların dünya uluslarının, antik mirasın koruyucusu ve mirasçısı olarak sayılmasına gayret etmiştir. 1820'lerde Yunan isyanı boyunca da Fransız liberalleri, Alman klasikçileri ve İngiliz pragmatistileri ile iletişim hâlinde olmuştur. Yunan aydınlanmasını ideolojik bir değişim hareketi olarak değerlendiren Korais'e göre öncelikle despotizmden kur-

41 Paschalis M. Kitromilides, 2013, s.278, 286.
42 C. M. Woodhouse, *age.*, s. 126.
43 Clogg, *age.*, s. 42-43.
44 Roxane D. Argropoulos, *agm.*, s. 385-386.

tulmak gerekmektedir. Ardından da birtakım kurallar ile ulus kendi kendini yönetmelidir. Bunlar için öncelikle sistemli bir şekilde ataların mirası öğretilmeli, ardından da modern Batı medeniyetinin felsefi, bilimsel ve siyasi düşünceleri öğretilerek aydınlanma kültürü ile temas sağlanmalıdır. Ona göre Yunanların yeniden eğitilmesi projesi aynı zamanda Yunancanın modern versiyonun da konuşulması ve gelişerek yaygınlaşması anlamına gelecektir. Yunan aydınlanmasındaki asıl kültürel tartışmada onun esas katkısı, dil meselesi üzerine olmuştur. Nitekim ona göre Antik Yunancanın canlandırılmaya çalışılması son derece yararsız ve anlamsızdır. Dil problemi meselesinde dilin, Antik Yunancadan gelen yabancı sözcüklerden arındırılarak saflaştırılması gerektiğini ileri sürer. Yüzyıllardır linguistik karakteri ve saflığı bozulmamış gramerin Klasik Yunanca ile yakınlığının doğrulanması gerektiğini ileri süren Korais, bunu "Orta Yol" olarak ifade eder.[45] Onun dilin temizlenmesi önerisi *Katerevousa*[46] olarak bilinir. Bunun geçerli olmaması durumunda ise ona göre tek bir yol vardır o da gerçek halk diline dönmektir.[47]

Yunan aydınlanmasında özgür Fransız ulusunu rol model olarak görmüştür. Çünkü ona göre Yunan toplumu, Fransız Devrimi'nden sadece siyasi anlamda değil, ideolojik olarak da etkilenmiştir.[48] Halk onun için siyasi bir kavramdır. Şehir, vatandaşlardan oluşmaktadır ve vatandaş tam olarak devletin bir üyesidir. Yani başka bir deyişle o toprakta sadece belirli bir süre kalan kişi değildir. Ona göre Avrupa'daki en büyük devletler Fransa, İngiltere ve Almanya'dır. Bu devletler gibi olmak için de demokrasiye sahip olunmalıdır. Özgürlük ve eşitlik demokrasiyi yarı yarıya oluşturan şeylerdir. Ancak Korais'in yine de Yunanların özgürlüklerine kavuşabilecekleri ile ilgili kuşkuları vardır zira yaklaşık dört yüz yıllık Türk egemenliğini Yunanların kültürel gelişimlerinin ve politik bilinçlenmelerinin önünde engel olarak görmektedir. Siyasi düşünceleri, 1823'te hazırlanan ve Epidavros Anayasası olarak bilinen anayasa çalışmasında yer almıştır. Burada yer alan notlarda Fransız Devrimi taraftarı radikal düşünceleri görülmektedir. Yunan isyanında yer alan kişileri kendi yanına çekerek düşüncelerini onlara benimsetmeye çalışmıştır.[49] 1821'in başındaki yorumları liberal demokrat çizgide olup modern siyasetin bütün temel konularına yer vermiştir. Hoşgö-

[45] Paschalis M. Kitromilides, "Enlightenments", *The Greek Revolution A Critical Dictionary*, Ed. Paschalis M. Kitromilides, Constantinos Tsouklas, Harvard University Press, Cambridge Massachusettes, 2021, ss. 523-524.

[46] Yunanistan'ın kuruluştan 1976 yılına kadar Katerevousa (Καθαρευούσα), Yunanistan'ın resmî dili, Yunan lehçesi olmuştur.

[47] Grigoris Karafullis, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός Φιλοσοφικές Προσεγγίσεις*, Εκδ. Gutenberg, 2008, Athens, s. 30.

[48] Paschalis M. Kitromiliides, 2013, s. 196.

[49] Dimitrios Haralambidi, *agt*, s. 69,70,131,151.

rü, liberal bir devlette dinin yeri, devlet organizasyonu, temsil, siyasi ve ekonomik özgürlükler, basın özgürlüğü, halkın eğitimi gibi konulara değinen Korais, bu metinde politik düşüncelerinin en olgun ve bütünleştirilmiş hâlini ortaya koymuştur.[50]

Siyasi düşünceleri ile Yunan isyanın ideolojik alt yapısını hazırlamıştır. Temel hedefi halkın eğitimidir ve sadece eğitimin bir halkı gerçek özgürlüğüne kavuşturabileceği inancı taşır. Korais'in idealinde sadece özgür bir Yunanistan yoktur. Ona göre toplum, eğitim ile özgürleşecek ve böylelikle de modernleşecektir. Başka bir deyişle özgür ve modern bir Yunan toplumunu savunmuştur. Korais, o dönemde düşünceleri ile Kapodistrias'a[51] muhalet etmiştir. Kapodistrias'ın aksine o Fransa'nın Yunanlara yardımına inanmıştır. Ancak bilindiği üzere o dönemde İstanbul patrikhanesi ile Yunan isyanını yürüterek bir Yunan devleti kurmak isteyenler arasında büyük fikir ayrılıklar yaşanmıştır. Örneğin; Kapodistrias, patrikhane ile ilişkilerin yeniden kurularak itibarının yeniden iade edilmesi gerektiğini savunmuştur.[52] Öyle ki 1828 ile 1831 yılları arasındaki dönem, siyasette liberal demokratik geleneğin en güçlü olduğu dönemi ifade eder. Yunan siyasi hayatında Kapodistrias'ın öne çıktığı ve otoriterlik ile suçlandığı bu dönemde Korais, *"Anti Capodistrian Dialogues"* [53] olarak bilinen risaleler ile ona muhalefet etmiştir.[54] Ruhban sınıfına ve onların eğitim düzenlemelerine de karşı olan Korais, yeni kurulacak Yunan devletinde öncelikle

[50] Paschalis M. Kitromilides, 2021, s. 526.

[51] Yunanistan'ın ilk devlet başkanı olan Ioannis Kapodistrias, Yunanistan'a Ocak 1828'de ilk geldiğinde 51 yaşında uluslararası üne sahip bir diplomattır. Kerkira'da doğmuştur. İtalya'da Padova Üniversitesinde (1794-1798) tıp eğitimi gördüğü sırada Napoléon İtalya'ya askerî sefer düzenlemiştir. Yedi Ada'ya döndüğünde ise Rus işgaline (1799-1807) denk gelmiştir. Kapodistrias, siyasi kariyerinin başında Kefalonia'nın geçici yöneticiliğini yapmış, ardından da Yedi Ada'nın olağanüstü sekreteri (devlet sekreteri) olarak çalışmıştır. Ancak 1807'de Fransızların adalara gelmesiyle Napoléon'un yönetiminde yaşamaktansa Rusya'ya gitmeyi tercih etmiştir. Orada Çar I. Aleksander'ın ilgisini çeken Kapodistrias, kısa sürede Rusya'nın Dış İşleri Bakanı olmuş ve Çar'ı Viyana, Paris ve Aix-la-Chapella'da temsil etmiştir. Yunan isyanı çıktığı sırada da devlet görevinden istifa ederek İsviçre'ye gitmiştir. İlerleyen süreçte yeni Çar I. Nikola'nın teklifi ile yeni kurulacak bağımsız Yunan devletinin devlet başkanı olma görevini kabul etmiştir. Dolayısıyla Kapodistrias, siyasi hayatı boyunca Rusya yanlısı bir politika takip etmiş ve Fransa'ya karşı mesafesini korumuştur. Ayrıntı için bk. John A. Petropulos, *Πολιτική και Συγκρότηση Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο (1833- 1843), A*, Εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Έθνικής Τραπέζης, 1985 , Athens, s. 131.

[52] Georgios Galanopoulos, Eleni M. Paliura, Αδαμάντιος Κοραὴς: "Η Αναγώριση της Ελλινικὴς Επανάστασης και το υπο σύσταση άνεξαρτητο ελληνικό κράτος", *Τα οικονομικά του Αγώνα Η Επίτευξη και Η Αναγνώριση της Ελλινικὴς Ανεξαρτησίας (1821-2021 10 Συνέδρια για τα 200 χρόνια της Ελληνικὴς Επαναστάσης 16 17 Οκτωβρίου 2020)*, Εκδ. Αρχονταρίκι, Atina, 2021, ss. 229- 351.

[53] Korais, başlarda Kapodistrias'ın başkanlığa seçilmesini onaylamasına rağmen bir müddet sonra iç mücadelelerin birer birer artmasının namuslu ve liberal bir yönetime engel olduğunu görmüştü. Kapodistrias'ın yol açtığı bu gelişmeler nedeniyle Kapodistrias karşıtı metinleri Kapodistrias'a yapılan suikast öncesi ve sonrası yayınlamaya devam etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (Η Kathmerini), Βιογραφικά Κοραή*, 29 Kasım 1998, s. 9, Erişim Adresi: https://web.archive.org/web/20120131131142/http://wwk.kathimerini.gr/kath/7days/1998/11/29111998.pdf , Erişim Tarihi: (08.09.2022).

[54] Paschalis M. Kitromilides, 2021, s. 528.

Osmanlı Devleti'nin etkisinden kurtulmuş, bağımsız bir Yunan kilisesinin kurulmasını önermiştir. Yazılarında kilise düzenlemesinden bahseder. Aslında anti Hristiyan bir kişi olmayan Korais, yeni devlette seküler bir yapıyı idealize ederek Protestan modelini önermiştir.[55]

Modern Yunan aydınlanmasının şüphesiz en etkili figürü olan Adamantios Korais, Yunan ulusunun antik dönemdeki görkemine ulaşması için onu Batı'daki entelektüel gelişmelerden uzakta tutan Bizans ve Osmanlı etkisinden kurtulması gerektiğini ileri sürerek eski klasik kültürün canlandırılması ve Yunanistan adıyla seküler bir devlet kurulması ideali taşımıştır. Ona göre ulusun modernleşmesinde ciddi bir sorun olarak gördüğü Ortodoksluk, Yunan ulusal kimliğinde zorunlu bir unsur değildir. Nitekim bağımsız Yunanistan Krallığı'nın kurulması ve ilk devlet başkanı Kapoıdistrias'a yapılan suikastın ardından Korais ve diğer seküler elitlerin etkisi ile 1833'te tek taraflı olarak Yunanistan Kilisesi kurulmuştur. Patrikhane ise Yunanistan Kilisesini 1850'de tanımıştır.[56]

Sonuç

Avrupa'da gelişen Rönesans ve Reform hareketleri hem toplumsal yaşamda hem de bireyleri ideolojik anlamda etkileyerek Aydınlanma Dönemi denilen yeni bir süreci başlatmıştır. On yedi ve on sekizinci yüzyıllarda gelişen bu anlayış, akılcı düşünceyi, eski, statik ve geleneksel olarak gördüğü her türlü fikir, ön yargı ve varsayımlardan kurtararak yeni bilgilere yönelik esaslı değişim ve gelişimleri hedeflemiştir. Yüzlerce yıldır devam eden değişim süreci, Fransız Devrimi ile taçlanmış, Avrupa Kıtası'nın siyasi ve toplumsal hayatını etkileyerek toplumu dönüştürmek isteyenlere yeni bir model ve esin kaynağı olmuştur.

Avrupa'da yaşanan bu gelişmelerden Osmanlı Devleti de etkilenmiştir. Bunun en önemli taşıyıcısı ise Osmanlı sınırları içinde ve dışında ticaret yapan Yunan tacirler olmuştur. Zira belli bir sermaye birikimine sahip olan tacirler, Batı kaynaklı fikirlerden etkilenmelerinin yanı sıra eğitime yaptıkları katkılar ile bu fikirlerin kendi toplumları arasında yayılmasına da öncülük etmişlerdir. Bu gelişmeler, Yunanca konuşan Ortodokslar arasında yeni kimlik ve kolektif bir anlayış geliştirmiştir. Dolayısıyla Hristiyan olmaktan ziyade Yunan olma bilinci ön plana çıkmıştır. Bu nedenle Antik Yunan ile kurulmaya çalışılan bağ

[55] Paschalis M. Kitromilides, 2013, s. 282.
[56] Ioannis N. Grigoriadis, *age.*, s. 15, 23-24.

modern Yunan aydınlanması denilen Yunan dilinin yaygınlaştırılması, dil bilimin geliştirilmesi ve Antik Yunan kültürü ve tarihinin öğrenilmesi sürecini başlatmıştır. Bu bağlamda yeni Yunan aydınlanmasında Bizans'a karşı mesafeli olunmuştur. Seküler temeller üzerinde yükselen bu yeni ideoloji ve anlayışta krallık yönetimleri de hoş karşılanmamış, Fransız Devrimi'nin yaymış olduğu yeni düşünceler idealleştirilmiş bir ülkü olarak kabul edilmiştir.

Yunan aydınlanmasının son evresinin en önemli figürü ise Avrupa'nın o dönemde Antik Yunana, Yunan dili ve kültürüne ilgisini değerlendiren Adamantios Korais'tir. Antik Yunanca yazılmış klasik eserlerin çevirilerini yaparak onları Yunanların okuyacağı şekilde hazırlaması hem Modern Yunancanın da gelişimine katkı sağlamış hem de Yunanların geçmişle kuracakları tarihsel bağı kuvvetlendirmiştir. Kendini Yunan ulusunun kültürel gelişimine ve monarşik yönetimlerin yıkılmasına adayan Korais, Yunanların bağımsız olmasını ve ulusal devletlerini kurmalarını hedeflemiştir.

Fransız Devrimi'nden etkilenen ve düşünceleri radikal cumhuriyetçilerine yakın olan Korais hem Patrikhane hem de Osmanlı yönetimini eski rejimin unsurları olarak değerlendirmiş ve onları Yunan kültürünün önünde engel olarak görmüştür. Eşitlik ve adalete dayalı bir özgürlük anlayışına sahiptir. Gerçek bir özgürlüğe ise eğitim ile ulaşabileceğine inanmıştır. Dil bilim alanındaki çalışmalarının yanı sıra siyasi içerikli yazıları ve fikirleri ile modern Yunan ulus devletinin oluşmasında ve şekillenmesinde mühim bir rol üstlenmiştir.

Kaynakça

AHMET, Feroz *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, 1995, İstanbul

ANAGNOSTOPOLU, Athanasia "Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi Patrikhane, Cemaat Kurumları, Eğitim", *19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayrimüslimler*, Ed. Pinelopi Stathis, Foti ve Stefo Benlisoy,Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011, İstanbul, ss. 1-38.

ARGYROPOULOS, Roxane D. "Intellectuals", *The Greek Revolution A Critical Dictionary*, Ed. Paschalis M. Kitromilides, Constantinos Tsouklas, Harvard University Press, Cambridge Massachusettes, 2021, ss. 385- 398.

ASLANTAŞ, Selim, "Sırp İsyanları (1804-1815) Milli Bağımsızlık Hareketi mi? Burjuva Devrimi mi? Köylü Ayaklanması mı?", *Doğu Batı*, S.39, Doğu Batı Yayınları, Kasım-Aralık- Ocak, 2006-2007, Ankara, s. 83-96.

BECCARİA, C., *Περί Αδικημάτων και Ποινών*, Μετ. Α. Κοραὴ, Τυπ. Φιρμίνου Διδότου Πατρός και Υιών, Paris, 1823,

BRAUDE, Benjamin, "Foundation Myths of the Millet System", *Christians and Jews in the Ottoman Empire the Functioning of a Plural Society*, Ed. Benjamin Braude, Bernard Lewis, Holmes, Meier Publishers, 1982, New York, s. 69-88.

CLOGG, Richard, *Modern Yunanistan Tarihi,* Çev. Dilek Şendil, İletişim Yayınları, 1997, İstanbul.

DOYLE, William, *The Oxford History of the French Revolution*, Oxford University Press, 2003, New York.

GALANOPOULOS, Georgios, PALIURA, Eleni M., "Αδαμάντιος Κοραὴς: "Η Αναγώριση της Ελλινικὴς Επανάστασης και το υπο σύσταση άνεξαρτητο ελληνικό κράτος", *Τα οικονομικά του Αγώνα Η Επίτευξη και Η Αναγνώριση της Ελλινικὴς Ανεξαρτησίας (1821-2021 10 Συνέδρια για τα 200 χρόνια της Ελληνικὴς Επαναστάσης 16 17 Οκτωβρίου 2020)*, Εκδ. Αρχονταρίκι, Athens, 2021, ss. 229- 351.

GOLDMAN, Lucien, *Aydınlanma Felsefesi*, Çev. Emre Arslan, Doruk Yayıncılık, 1999, Ankara.

GRENET, Mathieu, "Diasporas and Homelands", *The Greek Revolution A Critical Dictionary*, Ed. Paschalis M. Kitromilides, Constantinos Tsouklas, Harvard University Press, Cambridge Massachusettes, 2021, ss. 38-57.

GRIGORIADIS, Ioannis N. *Instillıng Religion ın Greek and Turkish Natıonalism A "Sacred Synthesis",* Palgrave Macmillan, New York, 2013.

HARALAMBİDİ, Dimitrios, *Ο Αδαμάντιος Κοραὴς και η Πολιτικὴ*, Παντείο Πανεμιστὴμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, (Panteio Üniversitesi Doktora Tezi), 1998, Athens.

İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300- 1600)*, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, 2003, İstanbul.

JELAVICH, Barbara, *Balkan Tarihi I. 18. ve 19. Yüzyıllar*, Çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, Küre Yayınları, 2009, İstanbul.

JUSDANIS, Gregory, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür Milli Edebiyatın İcat Edilişi,* Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 1998, İstanbul.

KARAFULLIS, Grigoris, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός Φιλοσοφικές Προσεγγίσεις,* Εκδ. Gutenberg, 2008, Athens.

KITROMILIDES, Paschalis M., "Enlightenments", *The Greek Revolution A Critical Dictionary*, Ed. Paschalis M. Kitromilides, Constantinos Tsouklas, Harvard University Press, Cambridge Massachusettes, 2021, ss. 515-531.

KITROMILIDES, Paschalis, M., *Englightenment and Revolution, The Making of Modern Greece*, Harvard University Press, 2013, Cambridge Massachusets.

KITROMILIDES, Pashalis M., *Νεοελληνικός Διαφωτισμός οί Πολιτικές και Κοινωνικές Ιδέες*, Μετ. Στέλλα Νίκολουδι, Εκδ. Μορφωτικό Ἱδρυμα Εθνικὴς Τράπεζας, Athens, 1996.

KİTSİKİS, Dimitri, *Türk- Yunan İmparatorluğu*, Çev. Volkan Aytar, İletişim Yayınları, 1996, İstanbul.

KOLIOPOULOS, John S., VEREMIS, Thanos M., *Greece The Modern Sequel From 1831 to the Present*, Hurst&Company, London 2002.

MARKOVIĆ, Slobodan G., "The South Slavic Lands", *The Greek Revolution A Critical Dictionary*, Ed. Paschalis M. Kitromilides, Constantinos Tsouklas, Harvard University Press, Cambridge Massachusettes, 2021, ss. 30-37.

MAZARAKİS-AINIAN, I. K., *Η Φιλική Εταιρία,* Εκδ. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, 2007, Athens.

MIKABERIDZE Alexander, *The Napoleonic Wars A Global History,* Oxford University Press, 2020, New York.

MİLLAS, Herkül, *1821 İhtilali Öncesinde Siyasal İdeolojiler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1993, Ankara.

MİLLAS, Herkül, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yayınları, 1994, İstanbul.

ÖZ, Mehmet, *Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2015.

PETROPULOS, John A., *Πολιτική και Συγκρότηση Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο (1833-1843), A*, Εκδ. Μορφωτικό Ἵδρυμα Ἐθνικής Τραπέζης, 1985, Athens.

POLITIS, Aleksis, "Literature, Learning and Print Culture", *The Greek Revolution A Critical Dictionary*, Ed. Paschalis M. Kitromilides, Constantinos Tsouklas, Harvard University Press, Cambridge Massachusettes, 2021, ss. 532- 554.

WOODHOUSE, C. M., *Modern Greece A Short History*, Faber and Faber, 1998, London.

ZURCHER, Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yayınları, 2000, İstanbul.

İnternet Kaynakları

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (Η Kathmerini), Βιογραφικά Κοραή, 29 Kasım 1998, ss. 2-31, https://web.archive.org/web/20120131131142/http://wwk.kathimerini.gr/kath/7days/1998/11/29111998.pdf Erişim Tarihi: (08.09.2022).